9. Låt dom mygla!

14 – 25 april 1978

Sjöfartsverket fortsatte att bombarderas med mediernas frågor. Det var svårt att sila all information från olika håll. Jag valde det jag själv tyckte var intressant och spännande. Ledningens ideliga klavertramp blev positivt bränsle.

Verksjuristen Johan Franson, som inte var glad över det extrajobb jag orsakat honom, ville nu ha ännu mer att göra. Han kom ner till mitt rum och försökte pumpa mig på uppgifter. Jag hade inte glömt hans svek och överlägsna attityd efter de mer än tre timmars information jag gav, och jag gjorde honom besviken genom att säga att jag tills vidare nöjde mig med debattinlägget.

Jag hade redan berättat för honom att jag skrivit ner ett 60-tal anmärkningar som inte stämde värst bra med sanningen vid sjöförklaringen. Franson krävde att få kopiera mina anteckningar, men jag sa att materialet inte var i redigerat skick. Jag tyckte att jag kunde kosta på mig att vara lite kaxig, då hans attityd inbjöd till det.

Men verksjuristen som jag antog var i början av karriären gav inte upp så lätt, utan återkom gång på gång. Vid ett tillfälle ville han faktiskt boka in på en utskällning av Sjölin. Sjölin var nog mer verbalt duktig än jag i det avseendet, så jag tacka nej till den varianten också. Han skulle vara så angelägen att träffa mig att han bett generaldirektören om lov?

Jag försökte utan framgång varje gång förklara för Franson att Sjölin faktiskt själv visste med vad och hur han bluffat sig genom sjöförklaringen. Om Sjölin lämnade Christina ifred och ville diskutera myglet med mig, vilket jag var säker på att han inte ville, så hade han mitt telefonnummer och visste var jag fanns.

Sjölin hade inte själv hört av sig sedan han ringde hem till mig och försäkrade sig om att Hallbjörners munkavel satt på. Han försäkrade sig om att jag inte skulle sätta käppar i hjulet för honom i den fortsatta handläggningen. Det hade nu gått fem månader sedan den kvällen, och jag var fortfarande helt säker på att Birger Sjölin efter det uppriktiga samtalet från min sida aldrig skulle ta kontakt i den här frågan igen. När jag nu sett utvecklingen fanns det ingenting som ändrade på min syn på saken, tvärtom.

Generaldirektörens inlägg i personaltidningen malde i huvudet, men vad kunde jag göra? Jag ville visa att chefernas påhittade bortförklaringar föll på sunt förnuft. Hur enkelt sjökortsmissen egentligen gick att förklara, utan ”personangrepp”. Jag skrev ett nytt inlägg till personaltidningen. Jag gjorde en lång historia kort och försökte vara pedagogisk och bara hålla mig till de fakta jag och Arnljot själva tagit fram.

Under rubriken "Historien om Tsesisgrundet" berättade jag om hur grundet kommit och gått i kartmaterialet genom åren:

”Den tidigaste kända kartläggningen av Tsesisgrundet gjordes kring år 1820. Då påträffades ett 4-famnarsdjup utanför Käringklubb. Det motsvarar drygt 7 meter. Räknar man bort landhöjningen genom tiderna skulle djupet idag motsvara nära 6,5 meter.

1918 gjordes nästa sjömätning på platsen – alltså hundra år senare. Nu hittades tämligen nära ön ett minsta djup av 10 meter. Vart tog 7-metersgrundet vägen?

Det fanns vid den tiden alltså två starkt avvikande uppgifter om hur det såg ut på botten utanför Käringklubb. År 1921 undersöktes det förhållandet av 'herr Åkerblad', vid dåvarande Sjöfartsverket. Han var tydligen ute efter att reda ut förhållandet kring de båda motsägande kartbilderna. Åkerblad letade emellertid inte tillräckligt långt utanför ön, och missade tyvärr grundet även han.

När man så 1932 gjorde sjökortet 721 Landsort – Södertälje, litade man helt på den senaste mätningen från 1918, där det minsta djupet var tio meter. Sjökortsbilden utformades därefter. Ett halvt sekel senare – 1969 – utfördes ännu en kartläggning av den blivande olycksplatsen. Med de moderna metoder man numer använder, hittades ett grund på bara 5,9 meters djup. Det grundet ligger cirka 50 meter längre ut i farleden än det tidigare kända 10-metersdjupet.

Men Tsesisgrundet och för övrigt alla andra avvikelser som påträffades i Södertäljeviken 1969, glömde man att föra in i sjökortet. Den 26 oktober 1977 klockan 11.07 var det för sent att rätta sjökortet. Östersjöns hittills största oljekatastrof var ett faktum.

När man sent omsider lyckats bogsera bort tankfartyget Tsesis, beger sig sjömätarna på nytt till Käringklubb för att kartlägga olycksplatsen. Men vad hjälpte det? Tsesisgrundet låg kvar."

Jag var medveten om att jag hade provocerat. Informationschefen fick inlägget på måndagsmorgonen. Jag ville få det infört i kommande nummer av personaltidningen. Han sa att han skulle fundera på saken och stoppade mina rader under sitt skrivbordsunderlägg. Nästa dag fick jag veta att min historiebeskrivning "inte innehöll något nytt" och därför refuserats.

Min mor blev hastigt sämre och hade tagits in på Serafimerlasarettets akutmottagning i Stockholm. Prognosen var akut leukemi. Läkarna misstänkte en komplikation, lunginflammation. Jag blommograferade på lunchen och bestämde mig för att ta ett morgontåg till Stockholm dagen därpå. Innan jag gick hem, lämnade jag av jobbet jag höll på med till en kollega och tog semester resten av veckan.

Kanske hade jag kommit iväg samma kväll om jag inte lovat att besöka Norrköpings Tidningar igen. Det blev ett improviserat möte med redaktionsledningen. Jag fick veta att trots den ganska hårdhänta journalistik tidningen den senaste tiden använt mot verket, hade man inte mött det motstånd man väntat. Det togs som ett tecken att man låg rätt i sin kritiska granskning och ville gräva vidare.

En redaktör gjorde gång på gång jämförelser med Watergate-skandalen. Uppfattningen var att verkets generaldirektör nu stod inför ett avgörande val. Tiden för Johansson att backa ur började rinna ut. Om han skulle klara sig själv var han tvungen att göra sig av med Hallbjörner omgående.

Tidningens politiske redaktör ville sammanföra mig med kommunikationsministern som var lantmätare och som skulle ha uttryckt att han ville träffa "källan". Jag kände mig förstås hedrad av förtroendet men kände mig osäker och hörde senare inget mer om det.

Väl i Stockholm hade jag fått tid att tänka på annat. Mor var svag, men jag tyckte hon piggnade till redan när jag dök upp. Mellan de korta sjukhusbesöken två gånger om dagen, strosade jag mest omkring på Stockholms gator.

Det var under en laxpuddinglunch på Waxholmsbåten Gustavsberg VII vid Stadshuskajen, som jag fick idén. Varför inte kontakta lotsens advokat när jag ändå var i Stockholm? Jag betalade tjugofem kronor jämt till den sjömansklädde servitören, och gick direkt till telefonkiosken på kajen.

Jag ställde mig till lotsens förfogande. Advokaten tackade för mitt intresse, men rekommenderade mig att i stället ta kontakt med rederiets advokatbyrå. Det var de som höll i det samlade försvaret. Jag fick ett telefonnummer. Det kändes lite konstigt, men jag bestämde mig direkt att inte tveka utan fullföljde min idé. Ett nytt samtal och vi bestämde att träffas på förmiddagen dagen därpå.

Mor var oförändrat svag nästa morgon. Febern var hög och hon hade fått syrgas. Jag bytte efter hennes önskan ut den dystra tavlan på sjukrummet mot en som jag själv målat och som fanns i lägenheten. Den föreställde en ung björkskog i vårskrud.

Det blev ett givande möte på advokatkontoret i den magnifika takvåningen vid Kungsträdgården. Det var mycket trä, glas, sten och läder i inredningen. Kontrasten var stor mot den miljö och de samtal jag på senare tid haft med mina chefer och juristen Franson. Jag blev respekterad, något som jag inte tror enbart berodde på min kritik i Tsesisaffären.

Det förvånade mig direkt hur öppet advokaterna berättade om sina detaljerade och personliga intryck från sjöförklaringen. De verkade seriöst engagerade och såg nu fram emot nya drabbningar med verkets sjökortsförsvarare i en rättegång. De försäkrade mig att det skulle bli ännu tuffare tag.

Efter drygt två timmars samtal, var det dags att återvända till sjukhuset. Lättad och på gott humör tog jag en promenad. På Arsenalsgatan korsade kommunikationsministern min väg på bara några armlängders avstånd. Jag hann leka med tanken att presentera mig som "källan" innan han försvann in genom en departementsport.

På torsdagsmorgonen ringde Christina. Hon hade två saker att berätta. För det första att vi hade varit gifta i tio år. Det hade jag missat totalt. Det andra var att Arnljot gav verksledningen några goda råd i Norrköpings Tidningar. Han hade med egna beräkningar kunnat visa att grundtoppen låg fel i det nytryckta sjökortet. Nu föreslog han verksledningen att dra in kortet och sälja det som souvenir för en billig penning. Det blev en riksnyhet som gick genom alla nyhetssändningar hela dagen.

En redaktör från NT ringde samma morgon och frågade om jag hört talas om att facket gjort ett inlägg i debatten. Han berättade att han fått tips från verkets informationsavdelning att personalorganisationerna skulle ta ställning mot mig. Jag skulle dessutom vara informerad, sa redaktören. Jag visste ingenting, men undrade naturligtvis vad de höll på med där hemma.

Mors höga och långvariga feber började ge med sig. Läget bedömdes så stabilt att jag vågade ta tåget hem på söndagseftermiddagen. Väl hemma kunde jag i lördagsnumret av Norrköpings Tidningar läsa att verkets fackliga organisationer hade gjort en gemensam aktion.

NT skrev att i det kommande nummer av personaltidningen skulle facket kräva ordning och reda på verket. Debatten borde först ha förts internt menade man, så att motsättningarna kunnat behandlas på verket och inte i massmedia.

Jag fick också veta att regeringen tillsatt en utredare som skulle granska vårt arbete och våra rutiner vid sjökortsframställning. Uppdraget hade gått till professor Bjerhammar vid Tekniska

högskolan i Stockholm. Tsesisolyckan eller handläggningen av det aktuella sjökortet skulle inte ingå i uppdraget.

NT skrev att det fortfarande var oklart om sjöåklagaren skulle åtala Tsesislotsen. Om ett åtal ledde till att lotsen utpekades som skyldig, skulle det innebära att det ryska rederiet blev ansvarigt för oljekatastrofen. Rederiets ombud, som jag just träffat i Stockholm, uttalade sig. Advokaten var beredd – om det blev rättegång – att kalla varje tänkbar person från Sjöfartsverket som vittne för att få fram sanningen.

Det var naturligtvis det bästa besked Arnljot och jag kunde få. Det kändes som ett genombrott bara att någon ville lyssna, och dessutom trodde på oss. Äntligen hade vi fått respons och någonting att se fram emot, samtidigt som vi förstod att andra på verket säkert inte var lika glada. Bara det inte blev en uppgörelse på vägen, som NT antydde kunde vara en möjlighet.

När jag kom tillbaka till jobbet efter ledigheten, gick jag direkt upp till verkets informationschef. Det var han som tipsat tidningarna om fackets kommande utspel. Motvilligt gav han mig en kopia av inlägget som skulle tryckas redan nästa dag:

”Från personalorganisationerna

Med anledning av den debatt som förts och fortfarande förs beträffande ”Tsesis” grundstötning får undertecknade personalorganisationer vid verket göra följande uttalande:

Utan att ta ställning i sakfrågan, vilket naturligtvis ej är möjligt eller ligger inom vårt kompetensområde, bör man vara medveten om att ett agerande på sätt som nu sker inverkar störande på arbetsron och skapar otrivsel och otrygghet dels inom berörda avdelningar, dels inom hela verket.

En fri och öppen intern debatt inom Sjöfartsverket kan medverka till att liknade ageranden framledes undviks. Oavsett om brister måhända föreligger i detta avseende, bör samtliga anställda känna ansvar och lojalitet gentemot myndigheten samt medverka till att eventuella meningsskiljaktigheter i första hand biläggs inom myndigheten.

Det borde vara praxis att i fall som detta Sjöfartsverkets ledning blir delaktig eventuella synpunkter och sakhandlingar innan utomstående kontaktas.

ST Sjöfart avdelningsstyrelsen, SF och SACO/SR vid Sjöfartsverket.”

Det var ingen tvekan att uppropet var riktat direkt mot mig och Arnljot. Tidningen skulle spridas till alla anställda i hela landet.

Den här gången var det lättare att skriva. Jag var förberedd och försökte begränsa utrymmet, fast det var svårt. När jag var klar återvände jag till informationschefen. Jag ville förklara mig direkt i samma nummer och tiden var knapp.

Informationschefen sjönk ner i sin kontorsstol, sträckte på benen, tände bordslampan, rättade till glasögonen och läste. Under tiden bläddrade jag i en bunt pressklipp som verket prenumererade på. Det handlade mycket om Tsesis.

Det dröjde någon minut innan den första anmärkningen kom. Jag hade skrivit "verksledningen" på ett ställe i texten. Han menade att det skulle peka på GD Johansson och inte Hallbjörner, som jag förmodligen avsåg. Det skulle räcka om jag ändrade till ”sjökartedirektören”. För övrigt hittade han bara några meningar med dålig svenska. Annars verkade allt okej. Jag lovade att justera mitt manus och återkomma direkt.

Min avdelningsordförande från Kungsbacka, kom på ett nytt oväntat besök och jag intog samma plats i besöksstolen på fackets spartanskt inredda kontor. Det var han som hade undertecknat uppropet för ST-sjöfarts räkning. Jag frågade förstås varför Tsesisaffären och min kritik plötslig hade blivit en sak för facket? Det var inte det intrycket jag hade fått av honom tidigare. Och varför hade inte jag fått veta någonting om fackets inlägg tidigare?

Han berättade urskuldande att han fått ännu fler brev av mina chefer, men han ville först inte nämna några namn. Vi tillhörde ju alla trots allt samma fackförening. De krävde att facket skulle ta ställning mot mig och han kände sig pressad att visa någon form av engagemang.

Att jag inte fått någon information tidigare berodde på en ren miss. Han tyckte inte heller att jag skulle ta inlägget så personligt, att det mer handlade om ett principiellt ställningstagande. Jag hade svårt att köpa det, samtidigt som jag såg hans dilemma. Det låg en vemodig stämning över samtalet. Sjölin och Nordström hade gått in med det tunga artilleriet. Men den här gången frågade jag inte om det skulle hjälpa honom om jag lämnade facket.

Innan vi lämnade varandra i korridoren utanför mitt rum, sa min fackliga avdelningsordförande i ST-Sjöfart någonting som fick mig att rysa.

– Du har ditt jobb och du har din lön, så låt dom mygla. Som enskild person tror jag inte man kan få rätt mot en myndighet.

Apropå ryggsäck. Det var ändå inte den enda illusion jag skulle tappa den här långa arbetsdagen.

Jag överlämnade mitt redigerade inlägg till informationschefen. Jag kallade det "Debatt på facklig nivå?". Det fanns fortfarande tid att få in det som svar på personalorganisationernas gemensamma utspel.

Inledningsvis sa jag mig förstå att de som var involverade i Tsesisaffären vädjade om arbetsro. Det hade börjat hetta till. Jag berättade om den uteblivna interna informationen under tre månader och Hallbjörners faktafel i redovisning av olyckan inför personalen i filmsalen.

Jag frågade vem som tänkte på lotsen och fartygsbefälet när facket betonade att vi skulle vara lojala? Därefter berättar jag kort att jag fick munkavel av sjökarteavdelningens chef – som jag ansåg tillhörde verksledningen. Jag tog också bl. a. upp att Arnljot blev tystad med mer raffinerade metoder utan att nämna hans namn. Jag skrev att vi hade uttömt alla möjligheter intern innan vi vände oss till media. Hur arbetskamrater tvingades blunda för rutiner i sjösäkerhetens intresse, och att det redan på olycksdagen förekom påtryckningar på dem som reagerat rutinmässigt. Jag skrev att jag redan förklarat för facket och ledningen att vi måste bli kvitt mygel och påtryckningar för att kunna ta itu med femton års försummelser.

Jag frågade facket avslutningsvis om de kunde förstå att det som hänt ”inverkat störande på arbetsron, skapat otrivsel och otrygghet” för alla som drabbats av påtryckningar.

Informationschefen läste igenom mitt manus igen. Han kom inte med några nya anmärkningar, så jag vände på klacken och trodde att mitt inlägg var godkänt och klart.

– Jag ska bara kolla med GD, sa han överraskande och slog direkt snabbtelefonnumret till generaldirektörens sekreterare.

Jag stannade upp och vände mig om.

– GD är upptagen, hörde jag sekreteraren säga. Jag vet inte hur länge. Det kan jag inte säga, det kan dröja. Han pratar med justitiekanslern i telefon.

Först nästa dag fick jag besked. Jag skulle inte få svara på fackets inhopp. Generaldirektören Johansson ringde och bad mig komma upp. Ett par minuter senare var jag där igen, för tredje gången. Nu satt jag i en skinnsoffa, öga mot öga med en verkschef som inte var glad. Han hade mitt svar på fackets inlägg i näven och tog inga omvägar.

– Du, jag har läst igenom det här nu. Det går inte att skriva så här!

– Vad är det som inte går? Min respekt för Sjöfartsverkets högste chef hade inte återkommit.

– Sådant här tar vi inte in i personaltidningen. Det här är ju ett personangrepp på Folke Hallbjörner. Johansson läste högt för mig igen.

– Det står här citat ”När jag i ett mycket tidigt skede presenterade fakta för sjökarteavdelningens chef, som jag anser tillhöra verksledningen, blev jag under ett långvarigt samtal övertalad att”, och så vidare.

– Jag ville skriva verksledningen, men informationschefen tyckte att det skulle peka på dig så jag ändrade, sa jag och trodde att jag hade gjort något positivt.

– Det spelar ingen roll. Du hade inte fått skriva det heller, replikerade generaldirektören surt.

Min förhoppning om att Lennart Johansson skulle tro på mig mer efter den senaste tidens avslöjanden om sjökortet, hade redan grusats.

– Vad vill du jag ska göra då. Ska jag stryka meningen eller räcker det med att jag skriver om den?

– Du får stryka den – helt. Vi kan inte ha personangrepp i Aktuellt.

– Är det något mer? frågade jag uppgivet

– Javisst, svarade verkschefen direkt. Vi kan ta det från början.

Generaldirektören tog fram en penna ur kavajens innerficka och lutade sig tillbaka i skinnfåtöljen. Han strök eller ändrade mening för mening. Ingenting dög. Jag slutade efter en stund att kommentera hans ingrepp i texten. Efter ytterligare en stund, hörde jag honom inte ens. Jag hade hamnat i andra tankar; En egen tomatodling någonstans på landet – kunde det vara någonting?

När jag suttit hos Sjöfartsverkets chef i närmare en halvtimme, liknade mitt svar på fackets kritik ett såll. Då kunde jag inte låta bli att ställa en känslig fråga.

– Är det egentligen din uppgift att censurera inlägg i personaltidningen?

– Nej i vanliga fall inte, men du kan ju fråga Järmark, han är ansvarig utgivare. Jag tror han tycker som jag, svarade Johansson självsäkert.

Bo Järmark var chef på administrativa avdelningen. I övrigt visste egentligen ingenting om vilka regler som gällde. Och inte tänkte jag ta reda på det heller. Det var en sorglig situation jag hamnat i. Jag var besviken, trött och förbannad.

– Du kan sluta nu, sa jag. Det är meningslöst att hålla på så här. Det leder ingenstans. Du kan lägga av nu.

Jag reste mig upp.

– Du kan behålla den där, sa jag resignerat. Jag får nog vända mig någon annanstans om det ska bli någon debatt alls.

– Jag vill inte ha någon jävla debatt! dundrade Johansson och kastade pennan på bordet. Har du inte förstått det…va!?

Jag trodde att jag var tillåten att gå, men verkschefen höll mig kvar. Han bytte ämne.

– Jag hörde att du inte ville lämna ifrån dig ditt material till Franson? Han gjorde en paus och tittade intensivt på mig.

Jag var förbannad och ville inte svara. Han upprepade meningen.

Jag tog god tid på mig och förklarade att det till viss del var självförvållat. Jag berättade om Johan Fransons otrevliga förhörsmetoder, personliga irrelevanta frågor och det svek och översitteri jag mött.

Generaldirektören såg förvånad ut.

– Det har jag inte hört talas om, sa han och lutade sig fram. Han är normalt en städad kille, Franson. Ska vi ta hit honom och höra hans version? Lennart Johansson satte sig upp på framkanten av soffan, tittade på mig och la handen på snabbtelefonen.

– Ja, gör det, svarade jag utan att tveka.

Generaldirektören tog bort handen från telefonen och lutade sig bakåt i fåtöljen igen.

Innan vi skildes, gav verkschefen mig ett kryptiskt besked. Han sa att han inte längre klarade av situationen på verket. Sjöfartsverkets högste chef sa att han skulle begära hjälp utifrån.